

УДК 323.3

Г. ЛУЦАК

ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Політичне лідерство - важливий елемент будь-якої політичної системи. Це своєрідний механізм регулювання поведінки соціальних груп, партій, політичних течій. Кожна історична епоха по-своєму рухає цим механізмом. "Так воно було, що кожний нарід видає із себе таких людей, яких годен видати у відносних обставинах, - наголошував визначний політичний діяч Галичини ХІХ - першої половини ХХ ст. К. Левицький. - І тому не дивуймося, що по страшних і довговікових руїнах вийшло те, а не інше покоління" [8;16].

Категорія "лідерство" у працях радянської доби визначалася як один із механізмів інтеграції групової діяльності, коли індивід (чи частина соціальної групи) виконує роль лідера, тобто об'єднує, спрямовує дії всієї групи, яка очікує, приймає та підтримує їх; як точка перетину векторів потреб та інтересів, симпатій та антипатій тих чи інших соціальних спільнот, своєрідний нервовий вузол політичних процесів, які уособлюють тенденції суспільного розвитку [10;313;9;48-58]. Проте ці й інші характеристики не охоплювали всіх аспектів політичного лідерства.

У визначеннях цього питання зарубіжними вченими превалює соціально-психологічний аспект: лідерство як позитивний вплив; як функція особи, котрій властиві певні риси; як здатність впливати на людей емоційними закликами; як мистецтво досягнення згоди між людьми; як соціальний контроль особи та ін.

Щодо внутрішнього змісту категорії "політичне лідерство", то наукові джерела наголошують на її діалектичному взаємозв'язку з категорією "лідерство". Так, політичний лідер є одночасно лідером у науковому розумінні цього терміна. За певних умов /сфера і характер діяльності, поставлена мета, програмні настанови/ лідерство може перерости в політичне.

Політичне лідерство - багатоаспектна і водночас цілісна політологічна категорія, у якій часто окреслюється насамперед поняття "влада", що в широкому розумінні є синонімом поняття "вплив". Французький політолог Ж. Блондель стверджує, що "лідерство - це влада, оскільки воно полягає у здатності однієї особи /або декількох/, яка перебуває "на вершині", змушувати інших робити те позитивне або негативне, чого б

вони не робили або в підсумку могли б не робити взагалі"[3;35]. Політичне лідерство і влада перебувають у певній пропорційній залежності. Чим вищий ступінь узгодженості елементів політичної системи, тим більшою мірою стирається різниця між владою та політичним управлінням. Така діалектична відмінність між лідерством і владою визначається політологами як влада в потенції [13; 87].

Важливим аспектом інституту політичного лідерства є його структурний устрій як системи, основною фігурою якої виступає політичний лідер. Серед дефініцій політичного лідера в західних наукових джерелах вирізняється твердження, що "лідер - це той, хто впливає на групу, незалежно від того, чи є він /вона/ формальним головою цієї групи" [3;17]. Отже, загалом категорія "політичний лідер" визначається через його належність до певної спільноти, здійснення впливу на спільноту, мобілізацію її на прийняття і виконання рішень у певній політичній системі. Невід'ємною характеристикою політичного лідера є наявність у нього власної політичної програми, популярність у масах, відповідна політична культура, сильна воля, організаторські здібності, інтуїція тощо.

Сучасна політологічна наука типологізує політичних лідерів за їхніми професійними і соціальними рисами, груповими функціями у контексті тих чи інших політичних ситуацій. Теорія рис наголошує на тому, що лідер повинен володіти сукупністю заданих характеристик, виділятися з оточення людей енергією, розумом і характером.

Стосунки між лідером і його оточенням відіграють у системі політичного лідерства важливу роль. У західній політологічній науці склався напрям, який займається вивченням механізму такої взаємодії. Існує теорія "визначальної ролі послідовників", згідно з якою група обирає лідера, котрий задовольняє її інтереси, втрачаючи таким чином своє феноменальне значення [1;51]. Поза тим існуючий у лідерстві обмін ініціюється активністю як самого лідера, так і членів очолюваної ним спільноти. Це дає змогу трактувати феномен лідерства не лише як односторонній вплив лідера на близьке оточення, а й як процес їх взаємовпливу. Тому знання психологічних, інтелектуальних особливостей людини, які позначаються на характері її політичної поведінки, точне визначення мотивів, що спонукають до політичної діяльності або змушують уникати такої, має практичне значення.

Досліджуючи інститут політичного лідерства як певну систему, потрібно враховувати комплекс чинників, а саме: риси учасників політичного процесу, специфічні умови, в яких вони діють, характер спільноти та проблеми, що постають перед нею. Ці чинники детально аналізуються західними дослідниками. Найбільш поширеною на Заході є концепція

Р.Такера, який розділяє діяльність лідера на три фази-функції: діагностичну, пропозиційну та мобілізуючу [12;13-14].

При вивченні політичного лідерства значної ваги набуває висвітлення політичної ситуації - певного моменту співвідношення широкого кола економічних, соціальних, політичних, культурних факторів, які позначаються на політичній поведінці, іншими словами, висвітлення історичних традицій, національних особливостей, характеру міждержавних відносин, рівня політичної і правової культури, конкретної соціально-економічної й політичної обстановки, ідеологічних вартостей, які визначають і формують специфіку поведінки політичного лідера [6;68-69].

Політологи різних напрямів здавна надавали цьому певного значення. В західній політологічній науці навіть склався так званий ситуаційний напрям. Один з його представників - Р.Стогділ стверджує, що лідерство - це зв'язок, який існує між людьми в певній ситуації; що люди, котрі є лідерами в одній ситуації, не обов'язково будуть ними в інших ситуаціях [цит.за:11;67]. Прихильники ситуаціоналізму в теорії лідерства зазначають, що риси лідера змінюються залежно від ситуації.

Принципово важливим є питання про місце і роль лідера в системі політичних відносин суспільства. Деякі політологи вважають, що політичний лідер одночасно є і суб'єктом і об'єктом політичного процесу. Суб'єктом він виступає тому, що за своїми небуденними якостями і в результаті добровільного обрання людьми очолює той чи інший суспільно-політичний рух з метою реалізації інтересів спільноти, яка висунула його. Проте, оскільки політичний лідер не є якоюсь ізольованою, піднесеною над політичною системою суспільства фігурою, то він також виступає і як об'єкт політики. У цьому розумінні політичному лідерові притаманний власний соціальний і політичний вимір, в основі якого лежить такий критерій, як результативність, ефективність діяльності заради задоволення потреб та інтересів спільноти, яка визнала його неординарність і покладається на його вміння досягти спільної мети.

Політичне лідерство виступає значущим інтегратором соціальної спільноти в єдність. Завдяки лідерові вона набуває якостей політичного суб'єкта, а її члени залучаються до політичних процесів. Політичне лідерство також виконує організаційну й мобілізуючу функції. Об'єднуючи діяльність різноманітних політичних і громадських організацій, воно є важливим елементом структуралізації тієї чи іншої соціальної спільноти.

Характерна ознака політичного лідерства - його динамізм. Під цим поняттям розуміють усілякі зміни, пов'язані як зі змістом, так і з масштабами лідерства. Його динаміка передбачає різноманітну природу та механізми цих змін.

Загалом проблема політичного лідерства багатогранна. Саме тому всі типи політичного лідерства потребують класифікації, прив'язування до політичної ситуації, в якій вони виникають.

Одним із перших типологію політичного лідерства запропонував М.Вебер. Головні зусилля він спрямував на встановлення зв'язку між типами соціальної структури та типами "лідерського" правління. Під лідерством М.Вебер розумів спроможність віддавати накази та викликати покірність. Він розрізняв традиційне лідерство, що ґрунтується на вірі в святість традицій; раціонально-легальне, засноване на вірі в законність існуючого порядку; харизматичне, в основі якого лежить віра в надприродні здібності вождя [4;139-147 і 5;646-648]. Більшість сучасних політологів вдаються до дихотомічного трактування типів лідерів. Так, В.Хагеман виділяє "консервативний" та "революційний" типи лідерів. Перший у своїй діяльності спирається на традиційні установки, другий основні дії спрямовує на відновлення останніх [цит.за:1;77-78]. Р.Такер визначає лідерів за ступенем їх впливу на суспільство як реалістів та менеджерів [13;16]. Перші - це лідери-герої, другі - ті, що майже не впливають на хід подій.

Ці та інші дослідники-політологи керуються тим, що політичним лідером може бути якась одна особа. Водночас вони визнають, що політичне лідерство може бути груповим. На цій основі сформувався ще один напрям у трактуванні лідерства - елітаризм. Автори цієї теорії проголошують основним суб'єктом політичних відносин не лідера, а панівну верству, частіше, її верхівку [2;15].

Бурхливі політичні процеси останнього десятиріччя зняли суворе табу з проблем висвітлення ролі лідера в історії суспільства. Живучи в епоху політичних титанів, багато хто думає, що їхня політична влада тотожна репутації. Суспільство платить високу політичну ціну за неухважність до влади. Розглядаючи політику як владу, воно засліплене роллю останньої у політиці, а отже, визначальним значенням лідерства. Тому політична наука повинна допомогти суспільству подолати відчуження від владних структур.

-
1. *Ашин Г.К.* Критика современных буржуазных концепций лидерства. — М., 1978. — С. 254.
 2. *Ашин Г.К.* Современные теории элиты: Критический очерк. — М., 1985. — 113с.
 3. *Блондель Ж.* Политическое лидерство: Пер.с англ. — М., 1992. — 33с.
 4. *Вебер М.* Харизматическое государство // Социолог. исслед. — 1988. — №5. — С.14- 18.
 5. *Вебер М.* Избранные произведения. — М., 1990. — 245с.

6. Демидов А.И. Политическая деятельность / Под ред. А. А. Федосеева. — Саратов, 1987. — С. 234.
7. Кейзеров Н. М. Власть и авторитет: Критика буржуазных теорий. — М., 1973. — 22-24с.
8. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848 - 1914.— Львів, 1926. — 24с.
9. Тимошенко В. И. Общественно-политическое лидерство // Соц.-полит. науки. 1990. — N11. — 34-35с.
10. Философский энциклопедический словарь. — М., 1983. — 13с.
11. Bass В. М. Stogdill's handbook on leadership. — New York, 1981. — 22-23с.
12. Tucker R. Political culture and leadership in Soviet Russia. From Lenin to Gorbachew. — Brighton, 1987. — 32с.
13. Tucker R. Politics as leadership.—University of Missouri Press, 1981. — С. 17.

Н. Lutsak

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS
OF POLITICAL LEADERSHIP**

This article deals with the role of political leadership as a means to regulate behaviour of social groups and political parties. It analyses the role of a leader in the system of political relations in society. It is stressed that the politology has to help society to overcome its estrangement from power-holding structures.